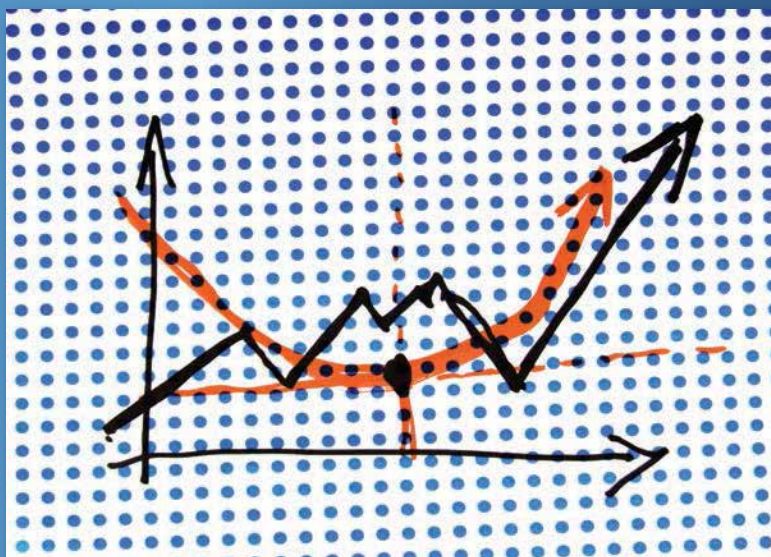

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

ISSN 1857-76-28

ГОДИШЕН ЗБОРНИК 2015 YEARBOOK

ГОДИНА 7

VOLUME 8

GOCE DELCEV UNIVERSITY – STIP
FACULTY OF ECONOMICS

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

ISSN: 1857- 7628

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2015**

YEARBOOK

ГОДИНА 7

VOLUME VIII

GOCE DELCEV UNIVERSITY - STIP
FACULTY OF ECONOMICS

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ
YEARBOOK
FACULTY OF ECONOMICS**

За издавачот:
Проф.д-р Трајко Мицески

Издавачки совет Editorial board

Проф. д-р Блажо Боев	Prof. Blazo Boev, Ph.D
Проф. д-р Лилјана Колева - Гудева	Prof. Liljana Koleva - Gudeva, Ph.D
Проф. д-р Трајко Мицески	Prof. Trajko Miceski, Ph.D
Проф. д-р Ристо Фотов	Prof. Risto Fotov, Ph.D
Проф. д-р Круме Николоски	Prof. Krume Nikoloski, Ph.D
Проф. д-р Еленица Софијанова	Prof. Elenica Sofijanovska, Ph.D
Доц. д-р Емилија Митева-Кацарски	Emilija Miteva-Kacarski, Ph.D
Доц.д-р Благица Колева	Blagica Koleva, Ph.D
Доц.д-р Љупчо Давчев	Ljupco Davcev, Ph.D

Редакциски одбор Editorial staff

Проф. д-р Трајко Мицески	Prof. Trajko Miceski, Ph.D
Проф. д-р Ристо Фотов	Prof. Risto Fotov, Ph.D
Проф. д-р Круме Николоски	Prof. Krume Nikoloski, Ph.D
Проф. д-р Ристе Темјановски	Prof. Riste Temjanovski, Ph.D

Главен и одговорен уредник Managing & Editor in chief

Проф. д-р Трајко Мицески Prof. Trajko Miceski, Ph.D

Јазично уредување Language editor

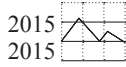
Даница Гавриловска-Атанасовска Danica Gavrilovska-Atanasovska
(македонски јазик) (Macedonian)

Техничко уредување Technical editor

Славе Димитров Slave Dimitrov
Благој Михов Blagoj Mihov

Редакција и администрација Address of editorial office

Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип
Економски факултет
бул „Крсте Мисирков“ бб
п.фах 201, 2000 Штип, Македонија
Goce Delcev University
Faculty of Economics
Krste Misirkov b.b., PO box 201
2000 Stip, R of Macedonia

**СОДРЖИНА
CONTENT**

Проф.д-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска, доц.д-р Весна Георгиева Свргинов ВЛИЈАНИЕ НА НЕМАТЕРИЈАЛНИТЕ СРЕДСТВА ВРЗ ПАЗАРНАТА ВРЕДНОСТ НА КОМПАНИИТЕ	7
Проф.д-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска, Ивана Ивановска Рунтева ФИНАНСИСКАТА РАЦИО АНАЛИЗА – ОСНОВА ЗА ДОНЕСУВАЊЕ НА ОДЛУКИ ЗА ИНВЕСТИРАЊЕ.....	19
Доц.д-р Илија Груевски, доц.д-р Стеван Габер ПРИРОДАТА И ЕФЕКТИТЕ НА ДАНОЧНАТА ИНЦИДЕНЦА (СО ПОСЕБНА АНАЛИЗА НА НЕКОИ ОДБРАНИ ЗЕМЈИ)	27
Доц.д-р Јанка Димитрова, доц.д-р Благица Колева КВАЛИТЕТНОТО УПРАВУВАЊЕ СО ЗАЛИХИТЕ ПРЕДУСЛОВ ЗА БРЗА И ЕФИКАСНА РЕВИЗИЈА	49
Доц.д-р Дарко Лазаров, доц.д-р Митко Кочовски ЕКОНОМСКА АНАЛИЗА НА ДИРЕКТНИТЕ ЕФЕКТИ НА ИНДУСТРИЈТА ЗА ОСНОВНИ МЕТАЛИ ВО МАКЕДОНСКАТА ЕКОНОМИЈА	63
Доц.д-р Стеван Габер, доц.д-р Илија Груевски ФИНАНСИСКАТА КРИЗА ВО БРАЗИЛ И АРГЕНТИНА	87
Доц.д-р Емилија Митева-Кацарски, м-р Костадинка Чабулева УЛОГАТА НА ЗЕМЈИТЕ ВО РАЗВОЈ ВО МЕЃУНАРОДНАТА ТРГОВИЈА	101
Доц.д-р Благица Колева, проф.д-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска ЗНАЧЕЊЕТО НА СТРАТЕШКОТО МЕНАџЕРСКО СМЕТКОВОДСТВО КАКО ПОЗИТИВЕН ИНДИКАТОР ВО СОВРЕМЕНОТО БИЗНИС ОПКРУЖУВАЊЕ	111
Доц.д-р Јанка Димитрова, Драгица Мицовска Шукриева РЕВИЗОРСКАТА ПРОФЕСИЈА ВО МАКЕДОНИЈА И ВО СВЕТОТ	123
Татјана Теохарева- Монева, проф.д-р Ристо Фотов ЖЕНИ ПРЕТПРИЕМАЧИ- ПРЕДИЗВИЦИ И МОЖНОСТИ.....	133

Деспина Бојчева, проф.д-р Трајко Мицески ПЛАНИРАЊЕТО КАКО ПОЧЕТНА ФАЗА ЗА ФОРМУЛИРАЊЕ НА СТРАТЕГИЈА НА ОРГАНИЗАЦИОНИТЕ СУБЈЕКТИ (со посебен осврт на текстилната дејност) “	145
Бобан Трајковски, проф.д-р Ристе Темјановски ЛОГИСТИЧКИ ИНФОРМАЦИОНЕН СИСТЕМ И ЗНАЧЕЊЕТО ЗА СОВРЕМЕНИОТ БИЗНИС: ПОСЕБЕН ОСВРТ НА ОРГАНИЗАЦИОНА ПОСТАВЕНОСТ НА ЛОГИСТИКАТА КАЈ КБР СЕРВИСИ	155
Наташа Никовска, проф.д-р Трајко Мицески ОРГАНИЗАЦИСКАТА СТРАТЕГИЈА ВОДИЧ ЗА СОЗДАВАЊЕ И ОДРЖУВАЊЕ НА КОНКУРЕНТСКА ПРЕДНОСТ НА ПАЗАРОТ	171
Роберт Трајковски, проф.д-р Трајко Мицески СЕЛЕКЦИЈА НА ЧОВЕЧКИ РЕСУРСИ СО ФОКУС НА ДРЖАВНА АДМИНИСТРАЦИЈА	183
Татјана Макаренкова, проф.д-р Трајко Мицески ВЛИЈАНИЕТО НА ЛИДЕРСТВОТО ВРЗ ИЗВРШУВАЊЕТО НА СТРАТЕГИЈАТА НА ПРЕТПРИЈАТИЕТО	195
Сашо Арсовски, проф.д-р Трајко Мицески ВЛИЈАНИЕТО НА РАКОВОДИТЕЛИТЕ ВРЗ ОРГАНИЗАЦИСКОТО ОДНЕСУВАЊЕ НА ВРАБОТЕНИТЕ, СО ОСВРТ НА МВР	205
Марина Панева, проф.д-р Трајко Мицески ВЛИЈАНИЕТО НА ТЕХНОЛОГИЈАТА И ИНОВАЦИИТЕ ВРЗ КРЕИРАЊЕТО НА МЕНАџМЕНТ СТРАТЕГИЈА НА ПРЕТПРИЈАТИЕТО	215
Давид Тоневски УЛОГАТА НА ЗАДОЛЖНИЦАТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА КАКО ФИНАНСИСКИ ИНСТРУМЕНТ	227
Маја Лешева ИМПЛЕМЕНТАЦИЈАТА НА ЕЛЕКТРОНСКОТО БАНКАРСТВО, НЕГОВИТЕ ПРЕДНОСТИ И НЕДОСТАТОЦИ ВО БАНКАРСКИОТ СЕКТОР ВО Р.М.	237

ЕКОНОМСКА АНАЛИЗА НА ДИРЕКТНИТЕ ЕФЕКТИ НА ИНДУСТРИЈАТА ЗА ОСНОВНИ МЕТАЛИ ВО МАКЕДОНСКАТА ЕКОНОМИЈА

д-р Дарко Лазаров¹
д-р Митко Кочовски²

Краток извадок

Научната и стручната јавност сè понагласено го истакнуваат фактот дека развојната динамика на секоја национална економија во голема мера почива на воспоставувањето на поефикасен индустриски систем во вкупните општествени репродукциски текови (оттаму и силно нагласените настојувања за реиндустријализација на светската економија), со оглед на фактот што техничкиот прогрес со најголеми економски ефекти се материјализира токму во рамките на индустријата. Во тој контекст, идентификувањето и квантифицирањето на улогата и важноста на секоја индустрија за националната економија е од исклучителна важност во процесот на дизајнирање на индустриските политики на земјата. Основна фундаментална цел на овој труд е квантитативна и научно базирана проценка на индустријата за основни метали и нејзината улога и важност за македонската економија преку примена на економска импакт медологија базирана на инпут – аутпут модел и пристапот на проучување на економските индикатори и финансиски показатели за перформансите на индустријата. Таквата економска проценка и анализа подразбира проучување на директните ефекти (придонес во креирањето на БДП, извозот, вработеноста, даноците и корпоративно - општествената одговорност) и мултипликативните ефекти (индиректни преку синџирот на добавувачи и индуцирани преку ефектот на потрошувачка) што индустријата ги генерира во спроведување на репродукциските процеси во рамките на националната економијата.

Клучни зборови: *економска импакт анализа, инпут-аутпут модел, директни и мултипликативни ефекти, индустрија за основни метали.*

1) Универзитет „Гоце Делчев“, Штип darko.lazarov@ugd.edu.mk

2) Макстил а.д. Скопје mitko.kocovski@makstil.com.mk

ECONOMIC ANALYSIS OF DIRECT EFFECTS OF STEEL INDUSTRY FOR MACEDONIAN ECONOMY

PhD Darko Lazarov³

PhD Mitko, Kocovski⁴

Abstract

Scientific and professional public obviously highlight the fact that the development dynamics of each national economy is largely based on more efficient industrial system (hence strongly highlighted efforts for reindustrialization of the world economy), given the fact that the technical progress largest economic effects materialize in the framework of the industry. In this context, identifying and quantifying the role and importance of each industry to the national economy is of paramount importance in the process of designing national industrial policies. The main aim of this paper is quantitative and scientifically based assessment of basic metal industry and its role and importance for the Macedonian economy through the application of economic impact methodology based on input - output model and analysis of economic of financial indicators that measure the industry performance. Such economic assessment and analysis involves studying the direct effects (contribution to GDP, exports, employment, taxes and corporate - social responsibility) and multiplicative effects (indirect through the chain of suppliers and induced by the effect of consumption) that the industry generates in the national economy by the reproduction processes.

Key words: *Economic impact analysis, input-output model, direct and multiplicative effects, steel industry.*

Вовед

Научната и стручната јавност сè понагласено го истакнуваат фактот дека развојната динамика на секоја национална економија во голема мера почива на воспоставувањето на поефикасен индустриски систем во вкупните општествени репродукциски текови (оттаму и силно нагласените настојувања за реиндустријализација на светската економија), со оглед на фактот што техничкиот прогрес со најголеми економски ефекти се материјализира токму во рамките на индустријата. Во тој контекст,

3) Goce Delcev University, Stip, Macedonia darko.lazarov@ugd.edu.mk

4) Makstil a.d Skopje mitko.kocovski@makstil.com.mk

идентификувањето и квантифицирањето на улогата и важноста на секоја индустрија за националната економија е од исклучителна важност во процесот на дизајнирање на индустриските политики на земјата.

Основна фундаментална цел на овој труд е квантитативна и научно базирана проценка на индустријата за основни метали и нејзината улога и важност за македонската економија преку примена на економска импакт методологија базирана на инпут – аутпут модел и пристапот на проучување на економските индикатори и финансиски показатели за перформансите на индустријата. Таквата економска проценка и анализа подразбира проучување на директните ефекти (придонес во креирањето на БДП, извозот, вработеноста, даноците и корпоративно-општествената одговорност) и мултипликативните ефекти (индиректни преку синџирот на добавувачи и индуцирани преку ефектот на потрошувачка) што индустријата ги генерира во спроведување на репродукциските процеси во рамките на националната економијата.

Економска импакт анализа на индустријата за основни метали во Република Македонија

Основна цел на економската импакт анализа како што погоре беше посочено е квантифицирање на влијанието и потврдувањето на економската важност што индустријата за основни метали ја има за националната економија. Кога станува збор за квантификација на важноста и влијанието на оваа индустрија се мисли на директниот импакт што компаниите преку аутпутот, креирањето на работни места, извозот, даноците и општествено одговорното однесување го имплицираат во економијата, но уште повеќе се мисли на мултипликативните ефекти што овие компании ги создаваат со своето работење преку поттикнување и на други компании како снабдувачи на индустријата и потрошувачките ефекти што индустријата ги создава преку платите на вработените во индустријата и платите на вработените во компаниите добавувачи на индустријата.

Индустријата за основни метали како една од носечките индустрии во Република Македонија одиграла значајна улога за македонската економија гледано низ историска перспектива. Нејзиното значење денес, и покрај евидентните структурни промени во економијата кои се случија во изминатиот период, сè уште не е намалено, со оглед дека оваа индустрија генерира значаен дел од вкупниот аутпут во економијата и сè уште има доминантна улога во вкупниот извоз на земјата.

Значи првостепена задача на извршената економска импакт анализа е квантифицирање на директниот импакт што индустријата за основни метали го генерира за националната економија. За таа цел во анализата

и пресметката на директниот импакт се користени сет на показатели кои претставуваат еден вид на апроксимација за пресметка на влијанието на оваа индустријата преку директните канали. Пресметките за економската импакт анализа се базирани на 2007 и 2014 година како репрезентативни години, при што 2007 година е земена како една од најдобрите години кога компаниите во оваа индустрија имаат забележано најдобри економски и финансиски резултати, а 2014 година е земена како тековно споредбена година со цел да се анализираат состојбите во индустријата и нејзиниот импакт во економијата.

Во продолжение е презентирана листа на показатели кои се користени во студијата:

- Вкупниот аутпут што индустријата за основни метали го произведува.
- Вредноста на бруто додадената вредност и нејзиниото релативно учество во преработувачката индустрија и уште повеќе придонесот на индустријата за основни метали во БДП и вкупниот национален извоз на земјата.
- Бројот на вработените што компаниите во индустријата го креираат и нејзиното релативно учество во однос на вкупниот број на вработени во преработувачката индустрија.
- Даноците и другите јавни давачки што компаниите во индустријата за основни метали ги плаќа кон државата во форма на данок на додадена вредност, данок на добивка, персонален данок на доход на сопствениците на капиталот и вработените, како и социјално, пензиско и инвалидско осигурување што компаниите го плаќаат на пензиските и социјалните фондови, агенцијата за вработување и другите институции.
- Корпоративно-општествената одговорност на компаниите во оваа индустрија и нејзиниот придонес кон општествената и социјалната благосостојба во земјата преку најразлични донации, финансиска поддршка на спорски клубови, организирање и поддршка на различни културни, научни и други јавни манифестации од посебен општествен интерес, стипендирање на ученици и студенти и други форми на општествено одговорно делување.

Вкупниот бруто аутпут претставува прв индикатор преку кој може да биде извршена апроксимација на перформансите на индустријата за основни метали и уште повеќе да го естимира нејзиниот импакт за националната економија. *Вкупниот аутпут* на компаниите кои се дел од оваа студија, како субјекти кои имаат најголемо и доминантна улога во индустријата за основни метали во Република Македонија има вредност

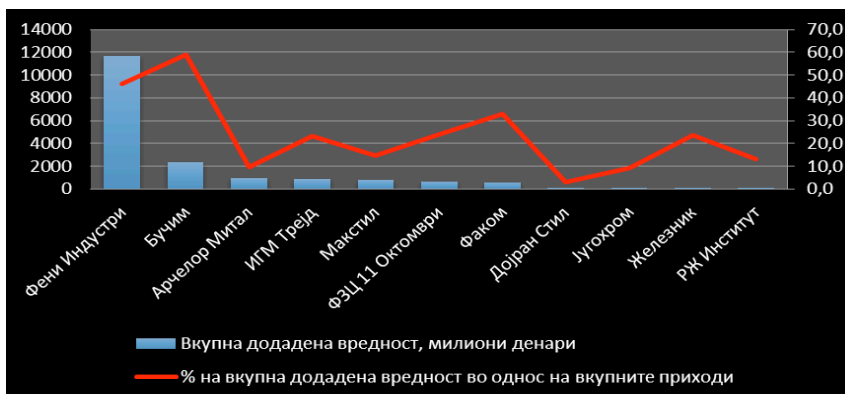
61.909 милиони денари и 38.983 милиони денари, во 2007 и 2014 година, респективно. Сепак, треба да се биде внимателен во интерпретацијата на овој индикатор, бидејќи тој ги вклучува во пресметката интермедијарните добра, па поради тоа ги прикажува бруто ефектите. За појаснување, според методологијата за пресметка на БДП,⁵ бруто вредноста на производството се намалува за вредноста на меѓуфазното производство (вредноста на интермедијарните инпути) и се зголемува за даноците на производство. Во спротивно ќе се јави проблем на двојно калкулирање кое се разбира ќе понуди погрешна слика т.е. поголем придонес на индустријата во креирање на БДП на земјата од нејзиното реално учество. Поради тоа во квантифицирањето на директниот импакт на индустријата за основни метали во БДП на македонската економија ја користиме бруто додадената вредност како најсинтетички показател кој ги мери нето ефектите, наместо бруто вредноста на производството (вредноста на вкупниот аутпут) што погоре беше интерпретирано.

Вкупната бруто додадена вредност како збир од *факторскиот доход на трудот* (платите на работниците), *доходот на капиталот* (амортизацијата и добивката на компанијата) и *индиректните даноци* (ДДВ и царинските давачки) претставува најсинтетички показател преку кој може да се измери придонесот на индустријата за основни метали во националната економија, со оглед на фактот што оваа вредност го покажува нето ефектот и вистинскиот реален придонес на индустријата во креирање на БДП на земјата.

Во продолжение е презентацијата на вредноста на вкупната бруто додадена вредност што секоја компанија ја создава, процентуалното учеството на вкупната додадена вредност во вкупните приходи на компаниите и генерален приказ на вкупната додадена вредност што сите компании земени во студијата во 2007 и 2014 година, респективно.

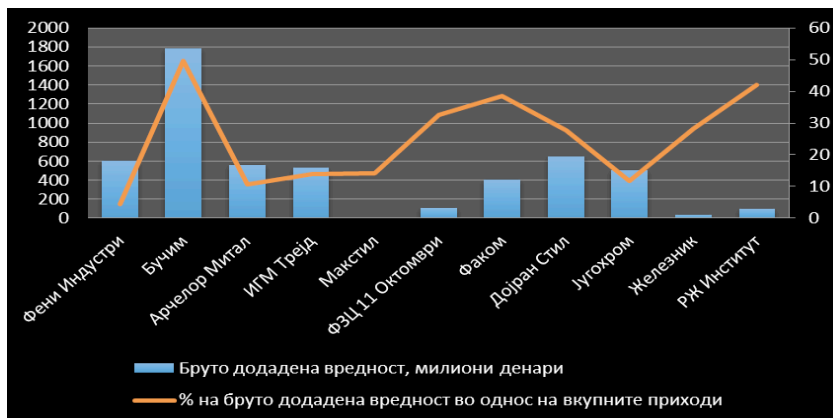
---

5) Бруто-домашниот производ (БДП) е финален производ на производната активност на резидентните единици и е збир на бруто-додадената вредност од одделните институционални сектори плус данокот на додадена вредност и царините намален за вредноста на субвенциите на производите. Бруто-вредност на производството претставува вредност на произведените стоки и извршените услуги во текот на една година, независно дали се тие продадени во целост или дел од нив е ставен на залихи. Меѓуфазната потрошувачка претставува вредност на производите и пазарните услуги што ги употребува производителот како инпути во процесот на производство, исклучувајќи ја потрошувачката на фиксен капитал, т.е. амортизацијата, со цел да се произведат други производи и услуги.

Слика 1. Вкупна бруто додадена вредност, 2007 година

Како што може да се забележи, најголема вкупна додадена вредност во 2007 година има реализирано Фени индустри со извонредни 11.668 милиони денари (што во одредена мера се должи на значително зголемената цена на фероникелот на светските берзи), а најмала бруто додадена вредност РЖ Институт од 40 милиони денари. Воопшто не е за запоставување перформансот на Бучим, Арчело Митал, Макстил, и ИГМ трејд мерен преку создадената бруто додадена вредност во 2007 година.

Слика 2. Вкупна бруто додадена вредност, 2014 година

За разлика од 2007 година, анализата на бруто додадената вредност на компаниите во рамките на индустријата за основни метали за 2014 година покажуваат дека најголема бруто додадена вредност има генерирано Бучим а.д. Радовиш со 1.787 милиони денари, а најмала бруто додадена вредност Железник а.д. Демир Хисар од 33 милиони денари. Она што може да се констатира е значителен пад на бруто додадената вредност кај речиси сите компании, што де факто води до констатацијата дека индустријата за основни метали се соочува со значајни проблеми во изминатиот период.

Релативното директно учество на вкупната додадена вредност (се пресметува како збир на платите на вработените, бруто добивката, амортизацијата и индиректните даноци или како разлика помеѓу бруто вредноста на производите и меѓуфазната потрошувачка изнесува 18.413 и 6.095 милиони денари во 2007 и 2014 година, респективно) на индустријата за основни метали во БДП на земјата (пазарната вредност на финалните добра и услуги што економијата ги произведува во период од една година – во оваа категорија се пресметуваат само финалните, а не и интермедијарните добра⁶), изнесува 5.73% и 1.36% во 2007 и 2014 година респективно.⁷ Анализата покажува дека значително негативниот тренд на намалување на бруто додадената вредност на индустријата за основни метали, а врз основа на тоа и значително намалување на нејзиното релативно учество и придонес во БДП на земјата се должи на значителното намалување на бруто додадена вредност на Фени индустри, Бучим, Арцелор Митал и Макстил поради падот на цените на феролегурите и на побарувачката на валаните челични производи како резултат на негативните консеквенци од светската економска криза кои сè уште се присутни на глобалната економска сцена.

Ова процентуално учество во националната економија на прв поглед остава впечаток дека не е многу големо, но ако се земе предвид фактот дека станува збор за една индустрија во рамките на секторот рударство, преработувачката индустрија и енергетскиот сектор (како што ја следи националната статистика) чие релативно просечно учество во вкупниот

6) Податоците кои се користени во рамките на нашата анализа за учеството на индустријата за основни метали во БДП на РМ и вкупната индустрија се земени врз основа на пресметките според производниот метод како разлика помеѓу вкупната бруто вредност на производство и меѓуфазно производство, без притоа да се земат предвид нето даноците на производи и износот на субвенциите. Овие пресметки се базирани од официјално објавени податоци на Државниот завод за статистика на Република Македонија.

7) Земен е во анализата периодот до 2012 година поради недостиг на официјална статистика за одредени категории на економски показатели.

БДП на Република Македонија во 2007 година изнесува околу 17% и дополнително дека во креирањето на БДП во Република Македонија учествуваат над 70 илјади компании.

Табела 1

Компанија (2007 година)	Бруто додадена вредност, милиони денари	Вкупна бруто додадена вредност, во мил. денари	Релативно процентуално учество, %
Макстил	790	321378	0.25
Факом	594	321378	0.18
ИГМ Трејд	898	321378	0.28
ФЗЦ 11 Октомври	664	321378	0.21
Фени индустри	11668	321378	3.63
Бучим	2330	321378	0.73
Скопски легури	/	321378	/
Железник	42	321378	0.01
РЖ Институт	40	321378	0.01
МЗТ Леарница	319	321378	0.10
Дојран стил	95	321378	0.03
Југохром	34	321378	0.01
Арчелор митал	939	321378	0.29
ВКУПНО	18.413	321.378	5.73%

Уште повеќе ако се анализира придонесот што индустријата за основни метали го има во креирањето на БДП и во целиот изминат период, тогаш перцепцијата и констатацијата за важноста и улогата на оваа индустрија за македонската економија (констатација која неколку пати во оваа студија беше потенцирана) недвосмислено се потврдува.

Табела 2

Компанија (2014 година)	Бруто додадена вредност, милиони денари	Вкупна бруто додадена вредност, во мил. денари	Релативно процентуално учество, %
Макстил	659	449223	0.15
Факом	409	449223	0.09
ИГМ Трејд	532	449223	0.12
ФЗЦ 11 Октомври	111	449223	0.02

Фени индустри	603	449223	0.13
Бучим	1787	449223	0.40
Скопски легури	/	449223	/
Железник	33	449223	0.01
РЖ Институт	99	449223	0.02
МЗТ Леарница	213	449223	0.05
Дојран стил	590	449223	0.13
Југохром	503	449223	0.11
Арчелор митал	556	449223	0.12
ВКУПНО	6.095	449.223	1.36%

Она што претставува пореална основа за компарација и проценка на директниот импакт на индустријата за основни метали во националната економија е релативното учество на вкупната додадена вредност на индустрија за основни метали во додадената вредноста на преработувачката индустрија, рударството и енергетскиот сектор заедно (како што се обработени во секторските пресметки на БДП од страна на националната статистика), заради фактот што како резултат на структурните промени во македонската економија и евидентниот процес на деиндустријализација беше забележано значително намалување на учество на индустријата во структурата на економијата за сметка на услужниот сектор.

Резултатите кои се прикажани подолу во табелата покажуваат дека вредноста на бруто додадената вредност креирана од страна на компаниите во рамките на индустријата за основни метали кои се дел од оваа студија во 2007 година изнесува 18.904 милиони денари, што во релативен износ е повеќе од една третина (32.96%) од секторот рударство, преработувачката индустрија и енергетскиот сектор заедно.

И покрај тешкотиите со кои се соочува оваа индустрија во последните неколку години, што како резултат беше забележан негативен тренд на намалување на бруто додадената вредност од 18.413 милиони денари на 6.095 милиони денари во 2014 година (релативното учество на оваа индустрија во вкупната преработувачка индустрија, рударство и енергетскиот сектор од 33.54% во 2007 година на 7.56% во 2014 година, сепак индустрија за основни метали сè уште претставува базичен столб во структурата на македонската индустрија и важен двигател на македонската економија во целина. Се претпоставува дека овие негативни тенденции и тешкотии со кои се соочува моментално индустријата за основни метали се времени и се очекува дека во наредниот период како ќе се придвижува светската и посебно европската економија, така ќе се зголемува и побарувачката за

овие производи на странските пазари, со оглед на фактот што компаниите имаат инсталирано големи производни капацитети кои многу лесно можат повторно да бидат ставени во функција.

Табела 3

Компанија (2007 година)	Бруто додадена вредност, милиони денари	Преработувачка индустрија, рударство и енергетика, мил. денари	Релативно процентуално учество, %
Макстил	790	54.900	1.23
Факом	594	54.900	1.08
ИГМ трејд	898	54.900	1.64
ФЗЦ 11 Октомври	664	54.900	1.21
Фени индустри	11668	54.900	21.25
Бучим*	2330	54.900	4.24
Скопски легури	/	54.900	/
Железник	42	54.900	0.08
РЖ Институт	40	54.900	0.07
МЗТ Леарница	319	54.900	0.58
Дојран стил	95	54.900	0.17
Југохром*	34	54.900	0.06
Арчелор митал	939	54.900	1.71
ВКУПНО	18.413	54.900	33.54%

Компанија (2014 година)	Бруто додадена вредност, милиони денари	Преработувачка индустрија, рударство и енергетика, мил. денари	Релативно процентуално учество, %
Макстил	659	80593	0.82
Факом	409	80593	0.51
ИГМ Трејд	532	80593	0.66
ФЗЦ 11 Октомври	111	80593	0.14
Фени индустри	603	80593	0.75
Бучим	1787	80593	2.22
Скопски легури	/	80593	/
Железник	33	80593	0.04

РЖ Институт	99	80593	0.12
МЗТ Леарница	213	80593	0.26
Дојран стил	590	80593	0.73
Југохром	503	80593	0.62
Арчелор митал	556	80593	0.69
ВКУПНО	6.095	80.593	7.56%

Релативното учество на извозот на индустријата за основни метали во вредноста на вкупниот извозот на земјата е значително поголемо компарирано со учеството на бруто додадената вредност на индустријата за основни метали во додадената вредност на преработувачката индустрија и БДП на земјата, што се должи на фактот дека оваа индустрија поголем дел од своето производство го пласира на странските пазари. Впрочем, податоците покажуваат дека вкупниот извоз на компаниите во студијата во 2007 година изнесува 51.905 милиони денари, што во релативен износ во однос на вкупниот извоз на земјата изнесува 31.55%. Ова само го потврдува приматот на индустријата за основни метали како базичен столб на македонската економија и уште повеќе како движечка сила на извозот на земјата. Подолу во табелата се презентирани извозот, релативното учество на секоја поединечна компанија и вкупниот извоз на целатата индустрија.

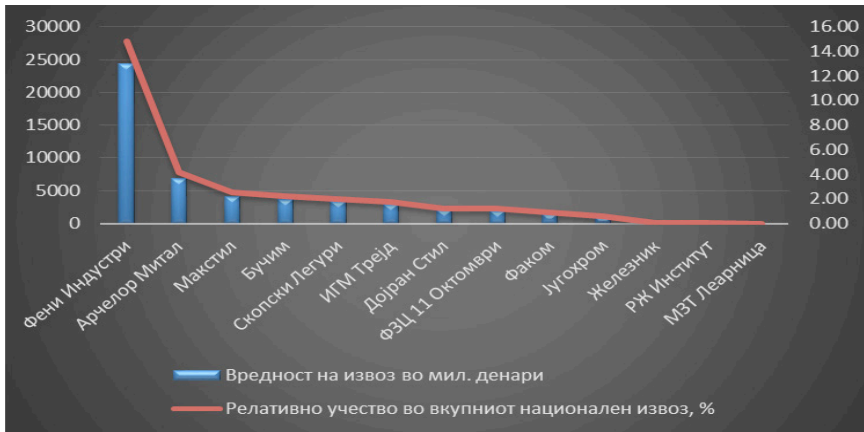
Табела 4. Вредност на извозот и релативното процентуално учество, 2007 год.

Компанија (2007 година)	Вкупен извоз, во милиони денари	Национален извоз, во милиони денари	Релативно процентуално учество, %
Макстил	4.147	164.507	2.52%
Факом	1.413	164.507	0.86%
ИГМ Трејд	2.900	164.507	1.76%
ФЗЦ 11 Октомври	1.938	164.507	1.18%
Фени индустри	24.320	164.507	14.79%
Бучим*	3.657	164.507	2.22%
Скопски легури	3.314	164.507	0.07%
Железник	115	164.507	0.07%
РЖ Институт	6	164.507	0.00%
МЗТ Леарница	326	164.507	0.20%

Дојран стил	2.034	164.507	1.24%
Југохром*	948	164.507	0.58%
Арчелор митал	6.784	164.507	4.15%
ВКУПНО	51.905	164.507	31.55%

Слика 3.

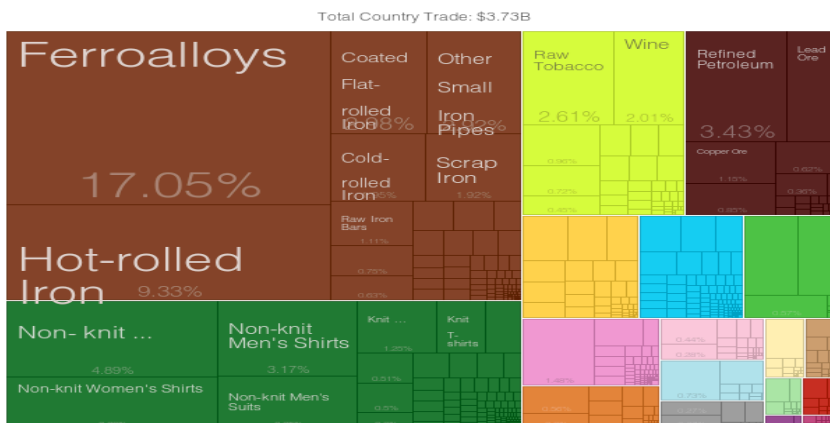
Како што може да се забележи од погоре презентираниот графички приказ, најголема вредност и најголемо релативно учество во националниот извоз има Фени индустри, па следуваат Арцелор митал, Макстил, Бучим, Скопски легури, ИГМ Трејд, Дојран стил, ФЗЦ 11 Октомври, Факом и Југохром. Вредноста на извозот на Железник, РЖ Институт и МЗР Леарници во овој период е прилично мала, па и нејзиното релативно учество во националниот извоз е незначително.

Она што треба да се напомене е фактот што ако се земе предвид дополнителниот извоз генериран од останатите компании во индустријата⁸ кои не се земени во оваа студија и ако таквиот перформанс на извозот се спореди со извозот на добра без да се земат во калкулација извозот на услугите, процентуалното релативно учество на индустријата за основни метали во националниот извоз на земјата во 2007 година ќе биде повеќе од 40%.

8) Листа на компании од металопреработувачката индустрија кои не се дел од оваа студија се претставени во прилог 1.

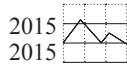
За илустрација, подолу е визуализирана структурата на вкупниот извоз на добра на Република Македонија во 2007 година, каде што со кафеава боја е презентирани извозот на индустријата за основни метали.

За компарација со 2007 година, како една од подобрите години на индустријата за основни метали, ги презентира податоците за вредноста на извозот на компаниите и нивното поединечно релативно учество во националниот извоз во 2014 година, како една исклучително тешка година за оваа гранка поради намалената светска побарувачка што е резултат на сè уште присутните негативни ефекти од економската криза кога станува збор за економиите во ЕУ, како најзначајна комерцијална дестинација за производите на оваа индустрија.

Табела 4. Вредност на извозот и релативното процентуално учество, 2014 год.

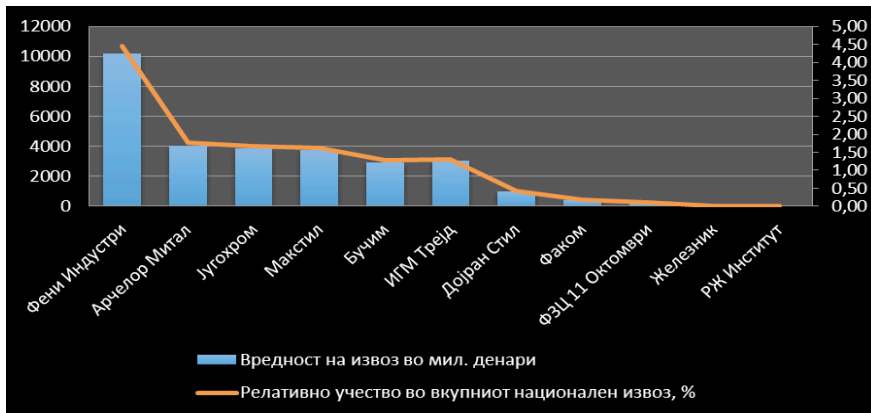
Компанија (2014 година)	Вкупен извоз, во милиони денари	Национален извоз, во милиони денари	Релативно процентуално учество, %
Макстил	3726	229123	1.63
Факом	412	229123	0.18
ИГМ Трејд	3015	229123	1.32
ФЗЦ 11 Октомври	228	229123	0.10
Фени индустри	10207	229123	4.45
Бучим	2945	229123	1.29
Скопски легури	/	229123	/

Железник	41	229123	0.02
РЖ Институт	2	229123	0.00
МЗТ Леарница	325	229123	0.14
Дојран стил	984	229123	0.43
Југохром	3855	229123	1.68
Арчелор митал	4026	229123	1.76
ВКУПНО	29.766	229.123	13%

Анализите покажуваат дека вредноста на извозот на индустријата за основни метали, а врз основа на тоа и релативното учество во вкупниот национален извоз значително е намалена заради причините кои се погоре елаборирани. Имено, во 2014 година вкупниот извоз на оваа индустрија изнесува 29.766 милиони денари, додека нејзиното релативно учество во вкупниот национален извоз е намалено од 31.5% на 13% во 2014 година.

Таквиот тренд на намалување на извозот во 2014 година компарирано со 2007 година се должи во најголема мера на значителното намалување на извозот на Фени индустри за речиси 14.000 милиони денари, но забележано е намалување на извозот кај најголем број компании.

Но, ако се има предвид дека 60% од инпутите и факторите на производство што индустријата за основни метали ги ангажира од домашните компании, тогаш може да се заклучи дека нето извозот на индустријата за основни метали е значителен за разлика од некои индустрии кои можеби имаат големо процентуално учество во националниот извоз, но во исто време мала вредноста на нето извоз поради големото процентуално учество на инпутите увезени од странство.

Она што треба да биде напоменато во овој сегмент од анализата за релативното учество на извозот е фактот што еден дел од производството на домашниот пазар директно преку препродажба од страна на трговци или индиректно преку мали доработки од страна на други компании завршува на странските пазари како извозни производи. Според тоа, ефектот врз извозот и мултипликативниот ефект што се создава преку компаниите кои имаат „forward” врски со субјектите во индустријата за основни метали е значително поголем од првично проценетиот. Сепак, овие ефекти што може да бидат продуцирани преку „forward” врски може да бидат дополнително зголемени со диверзификацијата на производството на земјата и користењето на производите на оваа индустрија како инпути во други сектори и индустрии во производство на производи со повисока додадена вредност.

13.4.4. Третиот значаен директен импакт што индустријата за основни метали го генерира во економијата по импактот мерен преку бруто додадената вредност и нејзиниот придонес во креирањето на БДП и импактот на компаниите во рамките на индустријата гледано низ призмата на нивната контрибуцијата во создавање на националниот извоз се однесува на работните места што компаниите во рамките на индустријата за основни метали ги креираат во економијата.

Имено, во 2007 година компаниите опфатени со студијата имаат вкупно 6.642 вработени, додека во 2014 бројот на работени изнесува 6.393 (во структурата и профилот на овие работници доминираат квалификувани и работници со завршено средно стручно образование), што значи генерално има благ и незначителен тренд на намалување кој изнесува нешто помалку од 1%. Дополнително, ако се погледне внатре во рамките на компаниите, динамиката на бројот на вработени во овие две години кај некои компании бележи намалување, а кај некои други значително зголемување. Но, она што претставува генерална констатација е дека и покрај фактот што оваа индустрија е капитално интензивна и во производствениот процес не бара ангажирање на голем број работници, сепак бројот на вработени што индустријата за основни метали ја генерира во економијата (вклучувајќи ги овде и бројот на работниците во оваа индустрија кои не се земени предвид во оваа студија) и дополнително фактот што просечната плата на вработените во оваа индустрија е повисока од просечната плата во преработувачката индустријата, укажува дека директниот импакт на оваа индустрија анализирано низ призмата на вработеноста и платите не е воопшто мал.

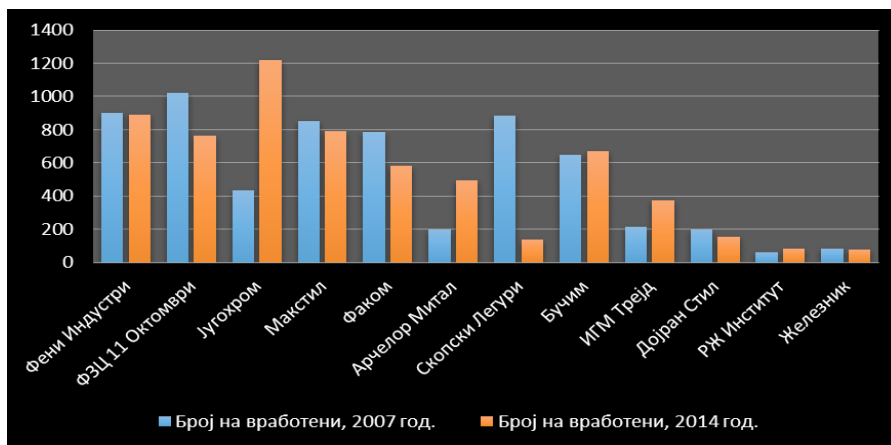

Во табелата подолу е презентирани официјалниот број на вработени поединечно во секоја компанија во рамките на студијата за периодот 2007 и 2014 година.

Табела 5

Компанија	Број на вработени (2007 година)	Број на вработени (2014 година)
Фени индустри	899	889
Арчелор митал	196	493
Југохром*	434	1219
Факом	786	581
Макстил	852	790
Дојран стил	197	154
ФЗЦ 11 Октомври	1024	763
ИГМ Трејд	214	374
МЗТ Леарница	365	165
РЖ Институт	62	83
Железник	81	76
Скопски легури	882	138
Бучим*	650	668
ВКУПНО	6642	6393

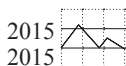
Најголем број работни места во 2007 година генерал ФЗЦ 11 Октомври од вкупно 1.024 вработени, Фени индустри со вкупен број на вработени од 899, Скопски легури вработувал 882, додека во истиот период вкупниот број на Макстил изнесувал 852 вработени. Како што погоре беше напоменато, во 2014 година се забележани одредени интеркомпаниски промени во бројот на вработените (кај некои компании е забележан тренд на намалување, а кај некои тренд на зголемување на бројот на ангажирани работници) поради различни причини и состојби со кои поединечните компании се соочуваа во анализираниот период.

Ако се анализира просечната плата во посечениот период ќе се забележи дека просечната плата што компаниите во индустријата за основни метали ја исплаќаат е поголема од просечната плата во преработувачката индустрија. Имено, во 2007 година просечниот број на вработени според пресметаните работни часови ангажирани во компаниите што се дел од студијата како што беше наведено изнесува 6.277 работници во однос на вкупниот број на вработени во целата преработувачка индустрија кој во истиот период изнесува 184.928 работници (или во релативен износ приближно 3.5%) и просечната месечна нето плата во металургијата која изнесува околу 17.000 денари (некои компании, како што се Макстил и Фени индустри, имаат значително поголеми просечни нето плати во тој период) е поголема компарирани со просечната месечна плата во целата преработувачка индустрија која изнесува околу 15.000 денари.

13.4.5. Не треба да се занемари *буџетската компонента* кога станува збор за анализа на директните ефекти и импакт на индустријата за основни метали за македонската економија. Позитивниот импакт што компаниите го генерираат во националната економија може да се анализира и преку даноците (*директни и индиректни*), придонесите за *социјално и пензиско осигурување, царините и другите поврзани давачки, данокот на имот, бизнис давачките за дозволи, лиценци и сл.*

Во продолжение се презентирани буџетските ефекти од работењето на поединечните компании во рамките на индустријата за основни метали преку даноците и другите јавни давачки што компаниите ги плаќаат спрема државата или државни институции во различна форма (данок на добивка, социјално и пензиско осигурување врз основа на вработени, бизнис такси,

царини и други јавни давачки, персонален данок на доход на вработените).

Компаниите во рамките на индустријата за основни метали во форма на персонален данок на доход, корпоративен данок на добивка има исплатено кон државата вкупно 2.060 милиони денари и 730 милиони денари во 2007 и 2014 година, респективно. Дополнително во форма на придонеси за социјално и пензиско осигурување, придонеси за бенифициран стаж и други чланарини кон државните институции и фондови има исплатено 373 милиони денари и 609 милиони денари во 2007 и 2014 година, респективно.

Во релативен однос, даноци, придонесите и јавните давачки што компаниите по различни основи ги плаќаат кон државата во однос со вкупните даночни приходи и придонеси на државата изнесуваат 2.48% и 1% во 2007 и 2014 година, респективно. Ова претставува еден доказ во насока на констатацијата дека индустријата за основни метали претставува еден од генераторите на даночните приходи и приходите врз основа на придонеси во буџетот, па во тој контекст државата треба да има проактивна улога преку активни мерки во насока на поддршка и поттикнување на индустријата за основни метали.

Табела 6

Компанија	Даноци и јавни давачки, денари (2007 година)	Релативен буџетски придонес, %	Даноци и јавни давачки, денари (2014 година)	Релативен буџетски придонес, %
Фени индустри	220.001.980	0.22	61.147.381	0.05
Арчелор митал	1.390.463.414	1.42	181.847.715	0.14
Југохром	126.226.510*	0.13	407.274.992	0.3
Факом	77.217.374	0.08	97.284.069	0.07
Макстил	188.850.097	0.19	108.033.881	0.08
Дојран Стил	106.654.286	0.11	55.997.497	0.04
ФЗЦ 11 Октомври	15.524.700	0.01	4.804.484	0.00
ИГМ Трејд	62.888.547	0.06	38.698.991	0.03
МЗТ Леарница	35.301.083	0.04	17.976.389	0.01
РЖ Институт	24.277.209	0.03	9.241.908	0.01
Железник	3.723.200	0.03	5.883.655	0.00
Скопски легури	/	/	/	/
Бучим	308.347.974*	0.32	350.654.076	0.26
ВКУПНО	2.433.249.864	2.48%	1.338.845.038	1%

Не помалку важни се буџетските ефекти кои компаниите во индустријата за основни метали ги генерираат индиректно преку својот синџир на снабдувачи и преку индуцираните ефекти на потрошувачката. Имено, компаниите кои генерираат вработени, приходи и профит преку економските активности кои ги објавуваат во кооперационските бизнис односи со компаниите од индустријата за основни метали и, се разбира, преку потрошувачкиот ефект што се генерира преку работниците вработени во компаниите и оние во компаниите снабдувачи се создаваат дополнителни буџетски ефекти за државата.

Она што, исто така, треба да биде земено предвид при анализа на директниот економски импакт на индустријата за основни метали во рамките на националната економија е *позитивните екстерналии* што компаниите во оваа индустрија ги создаваат во економијата преку *придонесот во платниот биланс на земјата, општествено - корпоративната одговорност, екологијата и инвестициите направени со цел заштита на животната средина, социјалната димензија за собирачите на старо железо и други позитивни ефекти.*

Само за илустрација на констатацијата поврзана со корпоративно општествената одговорност како значаен белег со кој се карактеризираат поголем број од компаниите во индустријата за основни метали е фактот што во целиот изминат период овие компании учествуваат преку посредна или непосредна финансиска и друг тип на поддршка во реализирање на огромен број проект од општествен интерес, како што се финансирањето на спортски клубови и спортски настани, финансирањето на различни културни и општествено значајни манифестации, стипендии, инвестиции во подобрување на животната средина, подобрување на животот на граѓаните, финансиска поддршка во реализација на проекти на локалните самоуправи, проекти од национален интерес и сл.

Во продолжение се презентирани податоци од компаниите за реализираните проекти од општествен интерес.

Компанија	Корпоративно општествена одговорност (2007 год.)	Корпоративно општествена одговорност (2014 год.)
Фени индустри	17.144.555	18.180.301
Југохром	/	2.318.316
Факом	9.005.000	13.293.000
Макстил	15.000.000	14.000.000
Дојран стил	2.472.232	2.455.191
ФЗЦ 11 Октомври	260.000	55.000

ИГМ Трејд	1.250.000	150.000
Бучим	19.967.575	21.652.513
ВКУПНО	64.500.000	71.600.000

Како што може да видиме од презентираната табела погоре, компаниите Фени индустри, Макстил, Факом и Дојран стил имаат издвоено најголема вредност на средства за финансирање на проекти од општествен интерес (финансирање на спортски клубови и настани, културни, спортски и научни манифестации и собири од национално значење, издавачки потфати, различен тип на донации во инфраструктурни зафати, проекти за заштита и подобрување на животната средина, стипендии, обуки и стручни усовршувања и сл.). Но, она што е поважно е фактот што заедно сите компании во рамките на индустријата за основни метали имаат финансирано голем број проекти чијашто вредност изнесува 63.5 милиони денари и 71 милиони денари во 2007 и 2014 година, респективно. Ова ги вбројува овие компании во групата на компании со најголема корпоративна општествена одговорност во Република Македонија, што се потврдува со големиот број на признанија, награди и сертификати добиени за нивната грижа кон општеството и граѓаните на Република Македонија.

Заклучок

Основна задача и цел на студијата со наслов „Економска импакт анализа и студија за развојниот потенцијал на индустријата за основни метали во Република Македонија” е преку примена на економска импакт анализа да биде идентификувано, квантифицирано и верифицирано значењето и улогата што индустријата за основни метали ја има во македонската економија. *Мерењето на директните ефекти* и придонесот на компаниите во рамките на индустријата за основни метали е претставен преку вкупниот аутпут, бруто додадената вредност, учеството во извозот, бројот на вработени и факторскиот доход на трудот, корпоративно-општествената одговорност на компаниите.

Вкупниот бруто аутпут претставува прв индикатор преку кој може да биде извршена апроксимација на перформансите на индустријата за основни метали и уште повеќе да го естимира нејзиниот директен импакт за националната економија. *Вкупниот аутпут* на компаниите кои се дел од оваа студија, како субјекти кои имаат најголема и доминантна улога во индустријата за основни метали во Република Македонија, има вредност 58.609 милиони денари и 38.983 милиони денари, во 2007 и 2014 година, респективно. Сепак, треба да бидеме внимателни во интерпретација на овој идикатор, бидејќи тој ги вклучува во пресметката интермедијарните добра, па поради тоа ги претставува бруто ефектите.

Релативното директно учество на вкупната додадена вредност (се пресметува како збир на платите на вработените, бруто добивката, амортизацијата и индиректните даноци или како разлика помеѓу бруто вредноста на производите и меѓуфазната потрошувачка изнесува 18.413 и 6.095 милиони денари во 2007 и 2014 година, респективно) на индустријата за основни метали во БДП на земјата (пазарната вредност на финалните добра и услуги што економијата ги произведува во период од една година – во оваа категорија се пресметуваат само финалните, а не и интермедијарните добра⁹⁾) изнесува 5.73% и 1.36% во 2007 и 2014 година респективно¹⁰⁾

Ова процентуално учество во националната економија можеби на прв впечаток не е премногу големо, но ако се земе предвид фактот дека станува збор за една индустрија во рамките на секторите рударство и вадење на камен, преработувачката индустрија и енергетскиот сектор чие релативно просечно учество во вкупниот БДП на Република Македонија во 2007 година изнесува околу 17% и дополнително, дека во креирањето на БДП во Република Македонија учествуваат над 70 илјади компании, може да се заклучи дека важноста на оваа индустрија за македонската економија е релевантна.

Релативното учество на извозот на индустријата за основни метали во вредноста на вкупниот извоз на земјата е значително поголемо компарирано со учеството на бруто додадената вредност на индустријата за основни метали во додадената вредност на преработувачката индустрија и БДП на земјата, што се должи на фактот дека оваа индустрија поголем дел од своето производство го пласира на странските пазари. Впрочем, податоците покажуваат дека вкупниот извоз на компаниите во студијата во 2007 година изнесува 51.905 милиони денари, што во релативен износ во однос на вкупниот извоз на земјата изнесува 31.55%, додека во 2014 година вкупниот извоз на оваа индустрија изнесува 29.766 милиони денари, додека нејзиното релативно учество во вкупниот национален извоз е намалено од 31.5% на 13% во 2014 година. Овие податоци за значителниот релативен придонес во вкупниот национален извоз само го потврдува приматот на

9) Податоците кои се користени во рамките на нашата анализа за учеството на индустријата за основни метали во БДП на РМ и вкупната индустрија се земени врз основа на пресметките според производниот метод како разлика помеѓу вкупната бруто вредност на производство и меѓуфазно производство, без притоа да се земат предвид нето даноците на производи и износот на субвенциите. Овие пресметки се базирани од официјално објавени податоци на Државниот завод за статистика на Република Македонија.

10) Земен е во анализата периодот до 2012 година поради недостиг на официјална статистика за одредени категории на економски показатели.

индустријата за основни метали како базичен столб и движечка сила на извозот на земјата.

Третиот значаен директен импакт што индустријата за основни метали го генерира во економијата се однесува на работните места што компаниите во рамките на индустријата за основни метали ги креираат во економијата.

Анализата покажува дека во 2007 година компаниите опфатени со студијата имаат вкупно 6.642 вработени, додека во 2014 година бројот на работени изнесува 6.393 (во структурата и профилот на овие работници доминираат квалификувани и работници со завршено средно стручно образование), што значи генерално има благ и незначителен тренд на намалување кој изнесува нешто помалку од 1%. Генералниот заклучок оди во насока дека и покрај фактот што оваа индустрија е капитално интензивна и во производствениот процес не бара ангажирање на голем број работници, сепак бројот на вработени што индустријата за основни метали ја генерира во економијата (вклучувајќи ги овде и бројот на работниците во оваа индустрија кои не се земени предвид во оваа студија) и дополнително фактот што просечната плата на вработените во оваа индустрија е повисока од просечната плата во преработувачката индустријата укажува дека директниот импакт на оваа индустрија анализирано низ призмата на вработеноста и платите не е воопшто мал.

Контрибуцијата на компаниите преку плаќање на даноци и придонеси и нивната корпоративно-општествената одговорност се, исто така, дел од индикаторите преку кои го мериме директниот импакт. Компаниите во рамките на индустријата за основни метали во форма на персонален данок на доход, корпоративен данок на добивка има исплатено кон државата вкупно 2.060 милиони денари и 730 милиони денари во 2007 и 2014 година, респективно. Дополнително во форма на придонеси за социјално и пензиско осигурување, придонеси за бенифициран стаж и други членарини кон државните институции и фондови овие компании имаат исплатено 373 милиони денари и 609 милиони денари во 2007 и 2014 година, респективно. Во релативен однос, даноци, придонесите и јавните давачки што компаниите по различни основи ги плаќаат кон државата во однос со вкупните даночни приходи и придонеси на државата изнесуваат 2.48% и 1% во 2007 и 2014 година, респективно.

Значаен белег со кој се карактеризираат поголем број компании во индустријата за основни метали е фактот што во целиот изминат период овие компании учествуваат преку посредна или непосредна финансиска и друг тип на поддршка во реализирање на огромен број проект од општествен интерес, како што се финансирањето на спортски клубови и

спортски настани, финансирањето на различни културни и општествено значајни манифестации, стипендии, инвестиции во подобрување на животната средина, подобрување на животот на граѓаните, финансиска поддршка во реализација на проекти на локалните самоуправи, проекти од национален интерес и сл. Во продолжение се презентирани податоци од компаниите за реализираните проекти од општествен интерес. За илустрација, вкупната вредност што овие компании ја имаат издвоено за општествено-корпоративна одговорност изнесува 63.5 милиони денари и 71 милиони денари во 2007 и 2014 година, респективно. Ова ги вбројува овие компании во групата на компании со најголема корпоративна општествена одговорност во Република Македонија, што се потврдува со големиот број на признанија, награди и сертификати добиени за нивната грижа кон општеството и граѓаните на Република Македонија.

Користена литература

- [1]. Beemiller, Richard. 1990. “Improving accuracy by combining primary data with RIMS: Comment on Bourque,” *International Regional Science Review*, Vol. 13, Nos. 1 & 2, pp. 99-101.
- [2]. Coughlin, Cletus, and Thomas B. Mandelbaum. 1991. “A consumer’s guide to regional economic multipliers” *Federal Reserve Bank of St. Louis Review*, January/February, 73(1), pp. 19-32.
- [3]. Grady, Patrick and R. Andrew Muller. 1988. “On the use and misuse of input-output based impact analysis in evaluation,” *The Canadian Journal of Program Evaluation* 2.3:49-61.
- [4]. Harris, Percy. 1997. “Limitations on the use of regional economic impact multipliers by practitioners: An application to the tourism industry,” *The Journal of Tourism Studies* 8.2.
- [5]. Kahn, R.F. 1931. “The relation of home investment to unemployment,” *The Economic Journal*, pp. 173-198.
- [6]. Miller, Ronald E. and Peter D. Blair. 2009. *Input-Output Analysis: Foundations and Extensions*. 2nd ed. New York: Cambridge University Press.
- [7]. Mills, Edwin C. 1993. “The Misuse of Regional Economic Models,” *Cato Journal*, Vol. 13, No 1, pp. 29-39.
- [8]. Moore, Frederick T. and James M. Peterson. 1955. “Regional analysis: An inter industry model of Utah,” *The Review of Economics and Statistics*, 37, pp. 368-383.
- [9]. Richardson, Harry, W. 1985. “Input-output and economic base multipliers: Looking backward and forward,” *Journal of Regional Science*, Vol. 25, No. 4, pp. 607-662. 18 Siegfried, John, Allen R. Sanderson, and Peter McHenry. 2006. “The economic impact of colleges and universities,” Working Paper No. 06-W12.
- [10]. Ten Raa, Thijs. 2005. *The economics of input-output analysis*. New York: Cambridge University Press.